

Д-р Васил Тоциновски

НОВИ НАВРАЌАЊА КОН КОЛЕ НЕДЕЛКОВСКИ

Во забрзаниот развој на македонската литература во годините меѓу двете светски војни свое место и значење има и лиричарот Коле Неделковски. Неговиот современик, другар и соработник Димитар Митрев ќе остави една трајна оценка за ликот и делото на тој тивок и скроман, упорит и молчалив, но вреден и бестрашен воин во избирање на националните и социјални права и слободи на Македонија, забележувајќи дека: При средбата со поети како Коле Неделковски зборот лирика кажува многу и богато го одредува главното во нивните творечки ознаки и склоности. Овој збор е во случајов многу повеќе од обележување на видот во кој се пројавува еден автор, многу повеќе од дејството на една термилошка означеност. Со него, со зборот лирик се покрива сето најавторско, сето најсуштествено кај создателот на тоа скромно, но за нас драгоцено поетско наследство. Ако лириката е чувство, а таа секогаш е тоа, тогаш стихот на Коле Неделковски самиот е чувство. Не изразува чувства, ами се носи од чувства. И се носи сосема спонтано, секогаш во струјата на најчиста изворност, од почеток до крај - при првичното и крајно непринуденото. Во двете малечки збирки: „Молскавици“ и „Пеш по светот“ јасно е одредена „силуетата на еден поет што е само лирик што е во сето носител на една непотправена, на една полетна чувственост“¹.

Овие редови на Димитар Митрев, и самиот еден од сподвижниците на македонската литература меѓу двете светски војни, суштински и трајно ги назначуваат и одредуваат животните и творечки врвици на Коле Неделковски. Во македонската книжевна наука меѓу бројните изданија на неговото творештво, посебно одвојуваме четири наслови кои низ нови проследувања и толкувања системно и аналитички овој творец на нежната лирика го вбројуваат и му одвојуваат сопствено и достоинство место во традицијата и континуитетот на македонската национална литература. Тоа е неговото „Собрано дело“ кое ќе се појави во 1981 година како јубилејно издание по повод на 40-годишнината од смртта на поетот-борец, како што стои во поднасловот, со предговор, коментар, избор и редакција на Тодор

---

¹ Димитар Митрев, Огледи и критики, изд. НИК „Наша книга“, Скопје, 1970, стр. 211

Димитровски². Со нови материјали, посебно во книжевно - историското толкување не збогатува изборот подготвен од Томислав Тодоровски, со негов предговор, објавен во 1987 година³. Десет години по собраното дело на Неделковски се појавува книгата „Избрани стихови“ во избор, предговор и со коментари на Васил Тоциновски, во едицијата „Македонска книжевност“. Коле Неделковски е првиот автор застапен со двете стихозбирки, по кого се поголеми поетски избори на Антон Попов, Ангел Жаров (Михаил Сматракалев), Мите Богоевски и Ацо Караманов⁴. И првата монографска студија на Васил Тоциновски „Коле Неделковски - живот и дело“, работена во рамките на научно-истражувачките проекти на Институтот за македонска литература и објавена во 1997 година⁵.

Во нашите нови истражувања дојдовме и до еден на прв поглед мал и можеби безначаен детаљ, но суштински многу битен кога станува збор за поетското дело на Неделковски. Во фондот на бележитиот бугарски поет Теодор Трајанов, во Државниот архив во Пазарџик, сочуван е примерок од стихозбирката на Коле Неделковски „Молскавици“ од 1940 година, подарена на Трајанов со автограф⁶. Овие податоци од инвентарните описи⁷, не донесоа и до книгата на чија внатрешна насловна страница, на нејзината лева страна е посветата испишана со црно мастило: „На големиа/ бљгарски поет / г. Теодоръ Трајановъ / съ најхубави чувства / К Неделковски / 20-1 1940 г. / София“. Истражувањата и посведочувањата со повеќе пронајдени примероци од стихозбирката „Молскавици“, на кои се авторовите посвети, Александар Спасов, Тодор Димитровски, Васил Тоциновски, Блаже Ристовски и Ликифор Смилевски македонската книжевна историја е корегирана со податокот дека првата стихозбирка на Коле Неделковски е објавена во последните денови на декември 1939 година. Тоа ќе рече дека и

---

² Коле Неделковски, Собрано дело, предговор, коментар, избор и редакција Тодор Димитровски, изд. „Македонска книга“, „Култура“, „Мисла“, „Наша книга“, Скопје, 1981, стр. 228.

³ Коле Неделковски, Избор, избор и предговор Томислав Тодоровски, изд. „Мисла“, Скопје, 1987, стр. 142.

⁴ Коле Неделковски, Антон Попов, Ангел Жаров, Мите Богоевски, Ацо Караманов, Избрани стихови, избор, предговор и коментари Васил Тоциновски, изд. „Македонска книга“, Скопје, 1991, стр. 181.

⁵ Васил Тоциновски, Коле Неделковски, живот и дело, изд. „Матица Македонска“, Скопје, 1997, стр. 307.

⁶ Теодор Трајанов, Инвентарни описи, изд. Државен архив, Пазарџик, 1998. исто, стр. 45, а. е. 241.

⁷ Исто, стр. 45, а. Е. 241.

Примерокот кој авторот му го подарил на Теодор Трајанов, само е потврда повеќе на тие факти.

Теодор Трајанов секако најзначајниот поет од плејадата големи автори на бугарскиот симболизам, е поет кој имал посебно влијание во Профилирањето на македонските автори Арсени Јовков, Љубомир Весов, Сребро Јанакиев и Кирил Манасиев - Вечерин, а што македонската книжевна наука и посебно го одбележувала. Тоа влијание како конкретен аргумент сега го имаме и низ премерот на Коле Неделковски. Во неговиот фонд исто така, се драмата „Печалбари“ од Антон Панов, издание од 1939 година, подарок од авторот и со посвета, портрет на Трајанов изработен од Димитар Ризов, стихозбирката („Партизани“ од Георги Алексиев, издание од 1945 година, со автограф, и втор од блиското опкружување на Македонскиот литературен кружок во Софија и материјали собрани секако од блиските на писателот по неговата смрт какви што се реферат по повод стогодишнината од раѓањето на Теодор Трајанов, шеснаесет страници машинопис, од академик Венко Марковски кој бил читан на свечената седница во Пазарцик, на 19 март 1982 година и од истиот статијата „Laudati“, осветена на личноста и делото на Трајанов, објавена во весникот „Литературен фронт“, Софија, бр. 13, од 1 април 1982 година. Односот кон Македонија ќе го потврди не само во своето творештво, туку и низ обработката и другарувањето со македонски писатели, посебно со дел д членовите на Македонскиот литературен кружок. Во тие непосредни контакти Неделковски ги подарувал со автографи и своите стихотворби, за што пишувале и повеќемина бугарски писатели, меѓу нив бил и омилениот поет Теодор Трајанов како лектира и како книжевно влијание.

Димитар Митрев зборот лирика кај Коле Неделковски го одредува како релевантни творечки назнаки и склоности и тој е „многу повеќе од дејството на една термилошка означеност“. Збор кој го покрива најавторското и најсуштественото и во предизвикот и во подвигот на поетот чиј стих и самиот е чувство. „Не изразува чувства, а се носи од чувства“. Создадените слики по пат на симболи ги претставуваат идеите, мислите и чувствата, и авторот исправен пред општествените противречности како да покажува незаинтересираност за реалноста, за неодминливото катадневие и

за егзистенцијата како универзални димензии. Така еднаш дадениот живот наместо да се живее, да седејствува во него, да се создава и да се пресоздава, станува затворен и магичен круг исполнет со апсурди, здодевности, бесмислености, чмаења. Темните и песимистички тонови како суштински знаци во стихозбирката „Молскавици“ и низ директен поетски говор во прво лице се свртени кон себе и кон сопствениот живот. Со право таа и се именува како лирска автобиографија, која меѓу другото била тема на разгледување и на вреднување на редовните состаноци на Македонскиот литературен кружок.

Во својата капитална книга „Македонскиот литературен кружок“ Михаил Сматракалев забележува дека излегувањето од печат на „Молскавици“ била вистинска радост за кружочниците. Но тие му забележувале дека „се уште е со неисчистен мирослед, со нејасен политички пат“⁸. Меѓу неговата лектира го одвојува Пејо Јаворов, еден од репрезентативните бугарски симболисти, кого го изучувал со внимание и бил под негово големо влијание. Националното и револуционерното како свест и совест и ставањето на литературата во тие функции се развива и оформува среде кружочниците и за тоа најдобра потврда е би рекле новата поезика во неговата втора стихозбирка „Пеш по светот“. Тоа растење и зреење во функција и на програмските начела на Кружокот, го нагласува и Сматракалев. Во новите поетски творби „Коле Неделковски прави обид да се отргне од влијанието на Јаворов и да стане изразител на општествените желби, да стане глас на својот народ кој страда, и не само тоа, ми тој веќе и му покажува на народот каде треба да ги бара своите непријатели. Така што страдањето кај Неделковски не е цел сама за себе. Прави чекор напред и гласно кажува дека страдањето го раѓа бунтот, ја раѓа борбата. На почетокот тој го гледа само стихијниот бунт, неорганизираната борба како спонтанa реакција наспроти неподносливата состојба на работниците“⁹.

Индивидуалистичката посебност е силно изразена и во револуционерната дејност на Неделковски. Ослободувањето на својот народ и на татковината тој го гледал низ подготвување и изведување на одредени акции по примерот на гемициите и за тоа жестоко бил критикуван од Кочо

---

⁸ Михаил Сматракалев, Македонскиот литературен кружок, изд. „Мисла“ Скопје, 1993, стр. 101

⁹ Исто, стр. 105.

Рацин во редовите на Македонската литературна група во Скопје во 1931 година. На 2 септември 1941 година во Софија е трагичната погуба по провалата на македонската диверзантска група, чиј е член, фрлајќи се од мансардата на шестокатницата на улицата „Генерал Паренсов“ број 16. Во една повлеченост, би рекле сопствена изолација ги создавал и своите стихови, за што Димитар Митрев запише: „И никако не е случајно дека долго време - цели четири години - велешкиот син го живееше во Софија својот самотен живот. сивите денови тој работеше како работник - декоратер, а во долгите изгнанички ноќи ги пишуваше своите туѓински песни“.

Свртен кон себе и кон сопствениот живот, еден од релевантните симболи кај поетот е жената, токму и на својата мајка и ја посветува вата стихозбирка „Молскавици“. Таа е симбол на животот и на вековното возобновување, таа е љубовница и сестра, животен сопатник, среќа и задоволство, но исто така таа е и болка, поразија и смрт. Во сите тие воспевања за неа доминираат песимистичките, мрачните нови. Така е тоа во обраќањето до либето Гроздана во „Младост попарена“, во „Раткина неволја“ и во неостварената љубов со Роднето во „Рането срце“. Проследувачите и толкувачите на поетското дело на Неделковски запишуваат дека тоа се девојки од неговото родно село Војница и тие се првите младешки љубовни соништа и копнежи. Природата која е земена како привидност, како сон во кој се гради светскиот храм и каде протекуваат матни води, таму каде симболи се и земјата и небото секако најмалку ги одразуваат првите, оттука возбудливи и среќни мигови кои ја отвораат младата душа за радост и за живот. Природата како рамка во која се сместуваат тие драматични и трагични случувања низ темните гами ги обединуваат и силно ги изразуваат поетовите мисли, чувства и расположби. Оттука сметаме дека во сите тие девојки всушност се крие поетовата единствена и голема љубов во годините на откорнатикот Неделковски во Софија со младата работничка Славка Димитрова, сестра на Бојка Вапцарова. Во својот спомен за Коле Неделковски¹⁰, како еден од

¹⁰ Блага Димитрова, Спомен за Коле Неделковски, Околница 84, Литературно-художествен алманах Враца, Народна младеж, Издателство на Цк на ДКМС, София, 1984, стр. 17.

најсилните и судбински спомени во нејзиниот живот, како сведок на трагичниот настан меѓу другото, ќе запише: „Веднаш од тесното прозорче на таванскиот кат се извлече телото на млад човек, кое се превртуваше во воздухот и с страшна сила се сплеска долу на улицата, точно на работ меѓу плочникот и улицата. Со лицето ничкум, не баре сакаше да ја бакнува земјата. Тој час се разнесе громовик вик на девојка. Од прозорчето се наведна руса глава. Саканата на летнатиот момчак, која во таа последна ноќ била кај него“.

Мрачните и песимистички пространства не се родното поднебје, првите младешки копнежи и љубови, сонштвата за иднината и вербата во човекот и во животот, туку тоа се годините на откорнатикот, безизлезот од суровоста на егзистенцијата, посветеноста на револуционерното дело и спремноста за слободата и иднината на татковината да се дарува и сопствениот живот и љубовта со жената која нема иднина. Со неа никогаш не ќе закуќи и во еднаш дадениот човечки живот не ќе бидат исполнети елементарните придобивки од опстојбата. Тоа е судбината на Грозда во песната „Младост попарена“, која седум години го чекала да и се врати љубениот од јабана, а смртта е олицетворена во мајката која ги криела неговите писма и гледала сеир, тоа се клетата мајка и клетата јабана, во кои згаснува младоста и „Грозда ја в земња ставија, / над гроб и разви трендафил“. Во баладата „Ленора“¹¹ Теодор Трајанов пее за сопствениот грев, наспрема гревот на Богдан во „Младост попарена“ кој седум години на печалба од туѓина не пратил глас до саканата, гревот во просторите каде се веат само смртта и мразовите и кога таа по третпат почукува или само така му се причинува, се чуди кој ли тоа и знае дека наскоро ќе го повика Господ и „од вечните му усни ќе го слушнам својот грев!“. Така и Богдан ги бара одговорите од своето либе за неминовната трагедија: „Дали те болест фанал, /ели ти ропство дотегна,/ ели си рани церела/ на твои мисли другарчки?“.

Во тие мрачни денови на бедотија и во последното искушение Трајанов со болка крикнува дека „и во својот дом бездомен останав јас за секогаш“, а

---

¹¹ Според изборот од поезијата на Теодор Трајанов во Антологија на българската поезия, том 1, съставители Симеон Янев и Сабина Беляева, изд. Фондация „Хоризонти“, София 1993, стр. 116-123.

Богдан пак по седум години минати во „Пуста туѓина“ останува сам во родното огниште и лек за неговите рани е заминувањето „с народ измачен/ борба за правда прегрна“. Причината за смртта на саканата жена доаѓа од устата на нејзиниот носител низ прашањата дали меѓу другото, „Ели па клета за мене / тешка те тага налегна, / што сум ле седум години, / либе, на пуста туѓина?“. Проронувајќи кржави солзи таа одговара: „а туку слегни дворови, / накини китки шарени, / што сум ги, либе, садила, со горки солзи вадила... // И така седум години, / либе ти абер не стори, / тага ми срце изеде, / на смрт ме млада повали!“. Скокнал тој и писнал до Бога, ја прегрнал саканата и низ барање прошки и клетви „Ах, верно либе, проштавај, / проклета да е јабана“ ја оплакува сопствената и судбината на Грозда. И Трајанов, трагичната љубов кон Ленора е воспевана во прво лице, постојано пее за истиот Бог кој треба да го повика, секој пат го води неизбежно пред неговиот мудар лик, тој е безживотен сопатник, исто како и Богдан, тој е проколнат непријател вечно во потрага по Ленора која солирата пее во небесното виножито, пее за безумието „со кое сегде во Рајот се раѓа љубовта“.

За компарација на поетските идентичности ги земаме последните, завршни стихови. Љубовта меѓу жената и мажот се смрт и гроб. Ленора „Во секој стих воздушен Ленора денес е жива, / Макар и неродена, макар и само свон, / Со своите свети солзи таа раните ги мие / Во срцата и душите, заспан вечен сон! / И сите бесмртни певци, кога ќе се кренат / Светот да го оправдаат пред Страшниот суд суров, / Ќе слушнат како Ленора на Бога му кажува, / Оти гревот нејзин единствен Тој го именува - љубов!“. И последните три катрени на „Младост попарена“: „Смири се, Гроздо, затрај се, / срце со гајрет нарани, / живот ќе бликне од тебе, / цел век ќе бидеш крај мене!: // Богдан над неа остана, / очи од неа не симна, / ја пои с лути церови, / па млада в младост изгасна! // Грозда ја в земња ставија, / над гроб и разви трендафил, // а Богдан с народ измачен / борба за правда прегрна!:. Во вечноста на смртта Ленора на Трајанов и денес е жива во секој воздушен стих, дури и неродена, дури иако е само свон, како и Грозда на Неделковски која со утеха ќе ја нахрани душата, ќе бликне од неа живот и цел век ќе биде крај саканиот маж. Срцата и душите заспале во вечен сон кај Трајанов,

а над Гробот од Грозда се развил трендафил кај Неделковски. Се користат два симболи вечен сон и трендафил во нивната единствена значенска намена за честитоста на гревот кој се именува љубов.

Песната „Иманяр“ Теодор Трајанов му ја посветил на Пенчо Славејков симбол на импресивно - експресивниот начин на мислење и пишување. И самиот наслов на песната во себе го сублимирал значењето за оној што бара закопано богатство. Тој е ајдучки гуслар, присутни теми и мотиви и во поезијата на Коле Неделковски,¹² по чии стапки не се следат и наоѓаат ни бисери, ни ковано сребро, туку „тука извор извира, - на жива вода“. Облаците ги собираат горчливите солзи на народот и тие одново извираат на Балканот кон длабоко задремал и ги раздишуваат тајните на минатиот живот. Творецот е мисла и смисла на татковината, именуван е како „дух неспокоен на мојата земја“. Тој е вечен лик во народните соништа, жедуван сон во крваво време кој смртта ќе го прегрне пред портите господови ветен за жртва по светиот пат. Во смртта нека почива мирно до живиот извор, симбол за животот што го дарува Христос, по неговата гусла се нанижани солзите кои ги истураат облаците по мрачниот Балкан. Живеат песните и ги разгласуваат преданијата по кои еднаш на девет години со музиката на ајдучката гусла, нагласка како творечка тенденција на националната традиција и континуитет, се пеат старите песни во кои се претскажува судбината на „племето избрано“.

Петте катрени „Чичко ми“ од Коле Неделковски, се посветени на народниот трибун и поет Милан Војничалија, автор на убави импресионистички и експресионистички песни. Натезнале годините на плеките и со свиен грб го закатанчил родното огниште и „по викот на мисли светли“ заскитал „низ проклет и немил свет“. За него немаат вредност парите и имотот грд, зашто негови патишта кон човечкото и кон иднината се спомените од младост бујна и радоста од стара чест. Посветеноста на народното дело силно одекнува во третата строфа. „И така без дом се скита/ и горе за народ свој, / а нигде ни стреа пуста/ да сведеш на старост лик“. Со своите идеали тој живее и по смртта, живее неговото

---

¹² Васил Тоциновски, Ајдутските и комитски мотиви во поетскиот исказ на членовите на Македонскиот литературен кружок во Софија (1938-1941), Фолклорните импулси во македонската литература и уметност на 20 век, изд. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1999, стр. 262-276.

поетско дело, тие се трајна вредност во македонскиот непокор и низ сопствените животни и творечки врвици. „И носен вечно од маки, / на камен тврд заспа сон, / о, заспа и песни викна / за робја и роден крај“. Го оставил животот во туѓина клета „без екот да чуеш мил“, но планината Клепа низ татковината ги разгласува неговите песни, сега таа е оној жив извор од кој поетот со својот стамен збор на штрек го држи црниот роб. Песната „Иманяр“ на Теодор Трајанов и „Чичко ми“ на Коле Неделковски претставуваат извонредно убав и благороден пример за споредба на речиси идентични теми и мотиви кои низ симболи валоризираат одредени универзални димензии на човековата егзистенција. Таков уште поизразит пример имаме и со песните „Последни слова“ на бугарскиот симболист Теодор Трајанов и „Во претсмртност“ на македонскиот симболист Љубомир Весов.

„Българска песен“ на Трајанов не ги открива вистините за животот, ниту ја има тенденцијата да му користи на човекот, низ позната и суштинска парола за симболистите дека уметноста постои заради уметност, туку тоа се стихови кои го изразуваат субјективниот однос кон животот и светот. Доминираат поетската слика и силата на изразот и тие прераснуваат во основна уметничко - естетска вредност на творбата. Трајанов создава поетски слики со виртуозна артистичка префинетост и со многу доживувања, бои и тонови. Во директен поетски говор, кој само го нагласува личниот став, ги повикува ветровите да веат, да ги пеат старите песни „над нерадосните долини, / Кон замолкнати врвови“. Ќе стигнат тие до вечно будниот стражар Шара, со заветот на синовите макар и на соне, да се обединат трите мориња. Ветровите со тревожни напори ќе го растргнат ноќниот свод со единствен повик до Господа да исплаче сето она што не може да го исплаче цел народ. Ќе се погреат тешките страдања, зашто „идат силни времиња“ кои низ песните ги понесат огнените знамиња на тринаесетте векови.

Сопствениот бунт кон ропството и тиранијата Коле Неделковски силно и поетски уверливо го изразува во песната „Стачка“. Творба за која како уверлив исказ ги земаме констатациите на Димитар Митрев за крајниот учинок во кој „така се стигнува до положбата кога личното чувство се

преобразува во однос кон светот, а поезијата - во субјективистички одраз“. Ете го личниот протест уште во почетните стихови: „Стијна тој страшен екот / над темен и крвав град, / запре и проклет викот/ за ропство на роден брат“. Не ја носи ниту ветрот студен по светот таа тажна песна, туку неа ја стокмил и меѓу „палат клет“ ја пее градниот аргатин. Личното, индивидуално, изразито субјективно гледиште на нештата поетот ги нагласува и со употребата на симболите во еднина - екот, град, викот, брат, ветер, песна, аргатин, клет, човек, сенка, скеле, врат, мака, срце, глад, бој, рој господар и др. Бесмислата и апсурдот од сивило прераснуваат во ништавило. „Ни човек - сенка се мерка, по скеле со сведен врат, / од тешка мака да стенка / со свито срце од лад“. Како во последните два катрени на Трајанов, така и завршните два катрени на Неделковски прераснувајќи во буревесници, зборовите стануваат симболи со кои можат да се извршуваат разновидни и прецизни мисловни операции. Човекот е сега маса, рој, бестрашен и неуништливиот строј кој предизвикува восхит и вчудоневиденост. Наместо ветровите кај Трајанов, кај Неделковски „А еј ги, с пламнати чела, / се врвчат, у буен рој, / од очи молска им сила / за крвав и страшен бој“. Имаме стихови во кои симболите се првенствено сфатени како навестување на реалните објекти и се субјективна врска меѓу поетското доживување на светот и конкретната егзистенција. Претпочитувајќи ја поетската атмосфера на описот Неделковски упорно настојува за што поголемо единство меѓу стихот и музиката, и во таа „шума на симболи“ со необичниот восклик „А еј ги“ се редат пламнати чела, се врвчат, боен рој, молскавица се очите, се точи сила, иде крвав и страшен бој. Во завршната строфа поетот ја употребува техниката, исто како и кај Трајанов, на симболистичко навестување. „Врват, до крај за да сринат / стрвта у господар клет / и мрачни срца да пливнат / у радост сред грејнал свет“. Далечните навестувања и асоцијации кои теоретски ги формулираше Стефан Маларме, се и мото во песните на Трајанов и Неделковски.

Во стихотворбата „Тајните на Струма“ Теодор Трајанов низ шумолењето на реката ги раскажува спомените од вековите, за битките, победите и поразите, за светата пролеана крв за навредената чест и дом. Темен е Пирин и се вслушува во исповедта на сенките кои минуваат над Беласица и кои непрестано излегуваат од недоброените гробишта на неа. Во песната „на

кинисување“ Коле Неделковски се обраќа до својата мајка која е олицетворение и на татковината, да не го испраќа и доста ги пролевала своите солзи по тие пусти патишта. Птиците ги запреле своите песни среде радосната пролет, затраала и водата, писнале темните карпи, и гората проронала лисја од нејзините, нивните (мајчински и татковински) тажни гласови. На истата Пирин планина е поетот со куса нарамена пушка од каде се развее бајракот. И додека кај Трајанов во последната строфа Струма брза со песна кон белиот блескот на Егеј, и ги навестува иднината и слободата, нив Неделковски ги изразува низ сопствениот збор и подвиг. Тој ќе го дофати бајракот, ќе го развее над село и ќе ја куртули својата мајка (татковина) од „тоа ропство криво“.

И во овие нови навраќања кон личноста и делото на Коле Неделковски ја преповторуваме мислата на Блаже Конески дека тој си задржува трајно место во нашата историска свест, во календарот за одбележување и присетување, за почит и достоинство на македонските црпила, страдања и непокор. „Тој е единствен по својот напор да го исполни со смисла својот живот, син на низините, тргнат „пеш по светот“ и да ја осмисли за себе ситуацијата во која се наоѓаше неговиот народ и во кој се наоѓаше светот“. Тоа човечко и творечко растење и созревање се случуваше во редовите на блескотното поглавје во македонската литература Македонскиот литературен кружок во Софија (1938-1941). Општочовечките, универзални димензии во поетското дело на Неделковски устремени кон цивилизациските придобивки на светот, се остваруваат и низ чувствениот, сопствен и субјективен, би рекле дури и модерен поетски сензибилитет. Како и основоположникот на современата македонска литература Кочо Рацин низ новите вреднувања како поет на идните времиња, како модерен поет, секако дека на таа категорија и припаѓа и Коле Неделковски. Единството на личноста и на творецот израснуваат во монумент. „Тој ја изрече чудесната синтагма „шепот без екот“, како залога за зборот што му тежел. Но тој едновременно се подготвуваше за својот подвиг, поставувајќи си го прашањето како „во дните тешки верен да бидеш“. Не е Коле Неделковски првиот и единствениот што на македонската кауза и даваше посебна етичка димензија која, дури ја имаше не допушта таа да скршне од

патот на прогресот. Тој е сигурно еден меѓу оние што најимпресивно ја потврдуваат таа идеја и со својот личен подвиг. Но тој сигурно придонесол и придонесува да дејствува и за нас, и во иднината, длабоката смисла на таа идеја. Ние не можеме да го цениме, да покажуваме тоа, што на нашите претходници им било патоказ во светот и што ги уверувало дека во борбата на еден мал народ се огледува големата борба на работната маса, пишува Конески¹³.

Коле Неделковски со своите дваесет и девет години, со двете здадени стихозбирки „Молскавици“ во 1939 и „Пеш по светот“ во 1941 година, со членување во македонската литературна група во Скопје во 1931 година и посебно во Македонскиот литературен кружок во Софија од 1939 до 1941 година, со постојаниот револуционерен ангажман и трагичниот подвиг да не падне жив во рацете на непријателот, запиша своја и сопствена неизбришлива трага во традицијата и континуитетот, во непокорот на Македонија. Изникнат како поет од непресушните извори на безимениот народен гениј во животот како негови универзитети, тој молкум и упорно создава, се преиспитува и се преиздава самиот себе, ги граби времето и животот за кои знае дека се негови и неповторливи, но исто така мора да се дофати иднината, да се почувствува и да се изрази новото време по што можеби ќе уследи и можноста за трајно и колективно меморирање во идните генерации и времиња. Во тоа всушност, е и најголемиот дел од човечкиот и творечкиот подвиг на Коле Неделковски.

---

¹³ Блаже Конески, Пригодна реч на академикот Блаже Конески при отворањето на изложбата „Животниот и творечкиот пат на Коле Неделковски“, Осумнаесетти Рацинови средби, Титов Велес, 1981, стр. 27-28.